

Josip Vončina
Filozofski fakultet, Zagreb

ŠTOKAVIZMI U DJELIMA HRVATSKIH ČAKAVSKIH I KAJKAVSKIH PISACA

1.

S nastupom prvog naraštaja renesansnih pjesnika u hrvatskoj je književnosti potkraj 15. st. napuštena dotadašnja crkvenoslavenska jezična osnovica, pa se djela u iduća tri stoljeća, do prosvjetiteljstva, pišu različitim književnojezičnim tipovima koji se svi temelje na živim narodnim govorima. U tom je povijesnom razdoblju književne djelatnosti osobitu ulogu imala štokavština. Osim pojedinih odsječaka u kojima je štokavsko narječje bez sumnje bilo dijalekatskim temeljem jeziku književnih djela (kao što je doba najviših pjesničkih dometa u Dubrovniku s Gundulićem, Bunićem i Đurđevićem ili pak djela nastala u 18. st. u Makarskom primorju i u Slavoniji), prisutnost se štokavštine trajno osjeća u jeziku djela čakavskih i kajkavskih književnih krugova, od druge polovice 15, odnosno od kraja 16. st. Taj dugotrajni i postupni proces, kojim su štokavizmi ulazili u književne tekstove s područja drugih dvaju narječja, mnogo je pridonio da se pri kraju razmatranog razdoblja formira opći štokavski hrvatski književni jezik. Sve pojedinosti o uzrocima i putovima toga procesa ipak ni danas nisu posve razjašnjene.

2.

Pomna su jezična promatranja ustanovila da štokavizmi postoje u tekstovima svih pisaca iz čakavskih krugova renesansne hrvatske književnosti (splitskoga, hvarskoga i zadarskoga),¹ ali da se udio štokavštine u pojedinaca znatno razlikuje. Slika o jeziku renesansnih čakavskih pisaca već je odavno sažeta u ovakvu ocjenu:

"To je čakavština, ali sa nekoliko primesa štokavskih osobina, koje se ispoljavaju već u delima Marulićevim, Hektorovićevim i Zoranićevim, a u još većoj meri kod Lucića. Tu štokavštinu u delima srednje-dalmatinskih pisaca ne možemo svesti na tamošnje narečje, nego je moramo odbiti na uticaj dubrovačkih pesnika, čija su dela ti pisci poznavali i za kojima su se povodili i u motivima, i u pesničkoj frazi, i u jeziku."²

Kad se ta ocjena primijeni na isti vremenski presjek jednoga kruga (hvarskoga), mogu se lučiti dvije bitno različite jezične prakse: Hektorovićeva nasuprot Lucićevoj i Pelegrinovićevoj. Nedavno je rečeno kako Hektorović "piše jezikom bližim govornoj čakavštini nego Lucić, Pelegrinović, Parožić ili Baraković"³, dok je, naprotiv, Lucić "stvarao književni jezik temeljen na hvarskoj čakavštini, ali i na štokavsko-čakavskom idiomu kojim je pisala prva generacija Dubrovčana, pa čak i na jeziku narodne poezije" te se tako "razlikuje i od Marulića i od Hektorovića, koji su se mnogo više oslanjali na govorni jezik".⁴

Kao što se može naslutiti, već bi površan uvid u postojeću literaturu upućivao na to da je mjera jezične stilizacije (štokavizacije) u pojedinog renesansnoga čakavskog pisca ovisila o njegovim osobnim vezama s dubrovačkim pjesnicima. Stilizirani jezik Lucićevih djela mogao bi se shvatiti plodom njegova poznatog stava prema Dubrovniku (koji je veličao pogotovu pjesmom *U pohvalu grada Dubrovnika* i dramom *Robinjom*).⁵ Pa i Pelegrinovićeva bi se jezična stilizacija u *Jejupei* objašnjavala njegovim trajnim vezama s Dubrovnikom (u kojem je, prema Hektorovićevu pismu iz god. 1557, "poznano ime tvoje"⁶ [tj. Pelegrinovićevo]).

No bili bi to pre nagljeni zaključci.

Hektorović je s Dubrovčanima također bio u trajnim vezama (što ih potvrđuje dugogodišnja uzajamna prepiska s Vetranovićem i Nalješkovićem),⁷ pa ipak u autora *Ribanja i ribarskog prigovaranja* nema znatnije jezične stilizacije poput Lucićeve i Pelegrinovićeve.⁸ Dok su nam od opusa tih dvaju pisaca poznata djela ra-

ne faze (tj. Lucićeve petrarkističke "pisni ljuvene" i pjesmotvori koji se na tu fazu izravno oslanjaju, npr. *Robinja*, pa Pelegrinovićeva mladenačka *Jejupka*), pretežni je dio Hektorovićevih sačuvanih djela nastao u autorovoj podmakloj dobi, a ljubavne mu se pjesme nisu sačuvale. Stoga i ne možemo sa sigurnošću reći nije li Hektorovićeve rane lirske pjesme odlikovao jezik stiliziran u istoj mjeri kao Lucićev. To nam daje pravo pretpostaviti da čakavski pjesnici renesanse znatniju jezičnu stilizaciju (koja se sastoji u vidljivijem otklonu od rodne im čakavštine te u obilnijem prihvaćanju jezičnih elemenata iz drugih izvora, među njima također štokavizama) ostvaruju u određenim pjesničkim vrstama, poimence: u petrarkističko-pastoralnome kompleksu.

Oslanjajući se na sačuvane zapise te uzimajući u obzir da su Dubrovčani Šiško Menčetić i Džore Držić najstariji po imenu nam i djelima poznati lirski pjesnici novoga smjera, naša je književna historiografija na prijelazu iz 19. u 20. st. stvorila sliku prema kojoj se nova lirika začela u Dubrovniku te se odatle širila na ostale gradove u južnoj Hrvatskoj.⁹ Argumenti koji bi govorili protiv te općeprihvaćene teze ili su nedovoljno izravni, ili su pak oskudni. Svakako bi trebalo uzeti u obzir da je cjelokupna metrička podloga nove lirike (osobito ustaljene rime) utemeljena na čakavsko-ikavskom jezičnome stanju te da nije svojstvena samo dubrovačkoj lirici nego svemu hrvatskome renesansnom pjesništvu. Nadalje, nasuprot tekstovima dobro posvjedočenoj najstarijoj generaciji u Dubrovniku (Menčetić - Držić) počinje se u novije vrijeme nazirati istovremena pjesnička djelatnost u drugim gradovima (Jerolim Vidulić u Zadru).¹⁰

Tako se može naslutiti da se renesansna hrvatska lirika nije iz jednoga središta (Dubrovnika) širila na ostala, nego da je nastajala u procesu koji je istovremeno tekao u svima njima. U priilog su tome neke izjave ondašnjih autora. Razmjerno rano (u prvome pismu Pelegrinoviću god. 1528) Hektorović npr. iznosi kako su "našega strane jezika toli betežne i nalipom nepokojne ljubavi istrovane",¹¹ a to znači da je još za života Šiška Menčetića (tj. prije god. 1527) ljubavna lirika nastajala posvuda u južnoj Hrvatskoj.

Ustanovljivanje te opće pjesničke struje ometa činjenica da se nisu sačuvali kanconijeri pjesnikâ iz Splita, sa Hvara i iz Zadra, a ne postoje ni dokumenti o vezama autorâ iz tih krugova s Dubrovčanima u prvim decenijama 16. st.

Ipak, na takve veze upućuju spoznaje o književnom opusu Hanibala Lucića.

Kao što je poznato, Lucić je svoja djela probrao te ih god. 1519. poslao Splićaninu Jeronimu Martinčiću.¹² Od opsežna kanconijera poštudio je samo manji dio (22 pjesme), za koje izrijeком tvrdi da su "nikolika moja davnjena od pisni našega jezika skladan'ja".¹³ Kad je tako, valja zaključiti da je Lucić pjevao davno prije god. 1519, a to će reći: na samome početku 16. st., u njegovu prvom deceniju. Nema nikakvih izravnih potvrda da je tada kontaktirao s kojim Dubrovčaninom.¹⁴ No već u tim ranim Lucićevim pjesmama oblikovan mu je pjesnički jezik sa svim osobinama koje su opisane u literaturi.¹⁵ U jeziku tih pjesama već se očituje snažan odjek štokavskih elemenata, koji se - začudo - uvrštavaju čak u one segmente stihova što su se inovacijama najviše opirali: u rime; pa i potanje, među tim su Lucićevim štokavskim elementima jasno vidljivi neki raguzejzmi: 1. pojednostavnjenje -s [< -st] (prem ako zgubih v l a s, prem ako vas sam tvoj, / prem ako jedan vlas na meni nije moj 9, 3-4; A to je tvoj ures, ki dikom procvita, / i vridnji vele j e s, neg blago od svita 14, 5-6; svi-tovna da je s l a s kako san, ki laže, / i biga oni čas, u ki se prikaže 22, 11-12); 2. št (a ne: šć [< stj]) (I evo i z p u št a iz sebe on vrući / od ognja gorušta uzdah, ki me vrući 1, 21-22); 3. -o [< -l] (Ako si takoje mislila, da do vik / beside ja tvoje ne budem d i o n i k 3, 5-6); 4. ijekavizam nije (Da ti vij, da mi je sila i nevolja, / i griha da n i j e, gdi nije i volja 1, 25-26); 5. leksem što [što] (kad no me uprosi taj govor ugodni, / i reče: tuj č t o s i, goste nezahodni 3, 9-10); leksem odzgara (Grihota bi, da se stara / ova lipost uzorita, / / bože, ki si svim od z g a r a, / čin', da bude stanovita 12, 73-76); A ti, bog, ki sidi na sudu o d z g a r a, / spomen' se, da vidi krivine i kara 17, 35-36).

Točna je, dakle, ocjena kako težnja prema spajanju "čakavskih i štokavskih elemenata u svojevrstan koiné koja se u XVI. stoljeću na ovim prostorima stalno javlja, kod Lucića je gotovo potpuno ostvarena".¹⁶ Jezik Lucićevih "pisni ljuvenih" (pa i Pelegrinovićeve *Jejupke*), formiran već na početku 16. st., bio je idealan tip općega pjesničkoga (književnog) jezika kojem je težilo cjelokupno stvaralaštvo renesansne hrvatske književnosti. Sa svojim postojanim temeljem (dosljednom ikavštinom) i slobodnim prepletanjem drugih čakavskih i štokavskih elemenata, Lucićev i Pelegrinovićeve jezik znatno je sređeniji nego jezik dubrovačkoga pjesništva, u kojem u toku 16. st. traje proces ijekavizacije. Iako dva hvarska pjesnika nisu u tome slijedili ostali suvremeni im čakavski književnici (npr. Hektorović, Zoranić), nagovijestili su Lucić i Pelegrinović put kojim će poći pisci s čakavskoga područja u 17. stoljeću.

Svijest o zajedničkome pjesničkom jeziku, koji je vrijedio za cijelu južnohrvatsku književnu republiku, najbolje se može potvrditi primjerom *Jejupke*. Novija su istraživanja riješila pitanje njezina autorstva,¹⁷ pripisujući tu maskeratu Hvaraninu Pelegrinoviću, a ne Dubrovčaninu Čubranoviću. Bez obzira na to kojem se književnom krugu i kojem autoru pripisivala, suvremena je svjedočanstva navode kao primjer uzorno stilizirana teksta. Petar Hektorović god. 1557. piše Pelegrinoviću te ističe kako, upravo u Dubrovniku, "vele mi pohvaljena bi Ijubka tvoja kako no s t v a r z a m i r i t a i i z v r s n a, koju no ti nikad u pridnja vrime na s l o ž i n a r e d n o i u p i s a".¹⁸ Pa i Antun Sasin, opisujući potkraj 16. st. dubrovačku pjesničku baštinu, u pjesmi *U pohvalu pjesnika dubrovačkijeh* navodi:

Šišmundo Vlahović tuj bješe, dum Mavar,
 dum Džore tuj Držić, Andrija tuj zlatar,
 ki začē i reče u njeki slavan glas
 J e đ u p k u s k ê steče po smrti slavu i čas.¹⁹

Za našu je svrhu, dakle, osobito važno da je taj pjesmotvor nesumnjivo čakavsko-ikavske (h v a r s k e) osnovice još potkraj 16. st. (izdanjem god. 1599) mogao biti prihvaćen kao djelo d u b r o v a č k o, a to je najbolja potvrda o postojanju zajedničkog južnohrvatskoga pjesničkog jezika.

Iako izuzetno zanimljiva kao nagovještaj o jezičnim procesima što će u skoroj budućnosti zahvatiti južnohrvatske čakavske književne krugove, Lucićeva i Pelegrinovićeve jezična stilizacija nije u svojem vremenu našla znatnijeg odjeka i brojnijih nasljedovača. Čakavski će književni jezik (sadržeći važnu, ali ipak tanku štokavsku komponentu) živjeti još više od pola stoljeća. Ni mreža čakavskih književnih središta, satkana u doba naše renesanse (kraj 15. i prva polovica 16. st.), neće se bitno izmijeniti za cijeloga manirističkog razdoblja: nekoliko otprije afirmiranih književnih središta (i to - osim Dubrovnika - Split, otok Hvar, Zadar) ostat će vrlo produktivnima te će i u buduću našu javnost obogaćivati istaknutim autorskim imenima i važnim književnim ostvarenjima (Karnarutićevi spjevovi, Benetovićeve *Hvarkinja*, Barakovićeve *Vila Slovinka*).

Tek pri susretu našega manirizma i baroka ta se slika počela bitno mijenjati. Osim pojedinih tradicionalnih središta, koja su nastavila biti književno aktivnima (npr. Split), poetskom su riječi progovorili novi centri: Korčula, Vis, Brač. S time usporedo književnicima s čakavskog tla otvorili su se vidici prema cjelini nacionalnoga (pa i širega, južnoslavenskog) područja te je i njihova slika o dijalekatskome stanju na tome prostoru poprimila nove dimenzije. U vezi s potrebama protureformacijskog djelovanja pažnju im je privuklo većinsko, štokavsko narječje, pa se pojedini među njima otvoreno izjašnjavaju za tezu da pri izboru budućega književnog jezika prednost valja dati najrasprostranjenijoj štokavštini. Tako Bartol Kašić već u svojim *Institucijama* (prvoj hrvatskoj gramatici, god. 1604)²⁰ odstupa od rodne paške čakavštine, da bi se za štokavsko narječje kao književni jezik otvoreno opredijelio u *Ritualu rimskom* (Rim 1640), pišući u njegovu predgovoru:

"Razborito i razložito scinim ja zaisto i mnim, da oni pisalac, koji hoće štogod upisati naški, ima nastojati, koliko najbolje može, onim govorom upisati, koga on višt u mnogih pozna, da je najopćeniji i koga može svak' lašnje razumiti i s koristju pročititi: neka kakogodire mnogima ugodi."²¹

Taj govor, "višt u mnozih", za Kašića je "bosanski", tj. štokavsko narječje. Kašićevim će stopama poći i drugi naš protu-reformator, Jakov Mikalja, koji u predgovoru svojemu rječniku tvrdi kako je među mnogim narječjima ilirskoga jezika "la lingua bosnese ... la più bella" te "tutti li scrittori illirici dovrebbero affettarla nel scrivere".²²

Unatoč tako jasnim proklamacijama, čakavske pisce 17. i 18. st. nije štokavštini privlačila samo njezina rasprostranjenost nego i činjenica da je to narječje postiglo književnu zrelost, i to u djelima pjesnika dubrovačkoga baroka: Gundulića, Palmotića, Đurđevića. Već je Maretić ustanovio da su "prije XVIII. vijeka samo dva Dalmatinca, koji pišu štokavski; to su B. Kašić i A. Komulović...; prvi je Pažanin, drugi je Splječanin, pa obojica nastoje pisati dubrovački (prvi više, drugi mañe)".²³ Maretićevo se zapažanje može protegnuti i na još neke čakavske pjesnike 18. st., i to na Bračanina Ivana Ivaniševića, Splićanina Jerolima Kavanjina i Korčulanina Petra Kanavelića.²⁴ Isti se smjer nasljedovanja djelomično nastavio također u 18. st., jer - prema Maretiću - među čakavskim piscima "iz XVIII. vijeka imaju dvije knjige pisane dubrovačkim narječjem: Proslavljene sv. Dujma god. 1706. 'po Ivanu Dražiću, popu Splječaninu' i: Ostan Božje ljubavi god. 1712. od A. Vitačića, Višanina iz Komiže".²⁵

Ipak, Dubrovnik nije bio jedini uzor prema kojemu su se hrvatski čakavski pisci 18. st. opredjeljivali za štokavštinu. Poznato je da se u tom stoljeću u Makarskom primorju afirmira književna djelatnost pisana zapadnom, ikavskom štokavštinom, dajući kao najznačajnije predstavnike Filipa Grabovca i Andriju Kačića Miošića, ali uključujući i nekoliko čakavaca (i to Splićana): Ivana Petra Marchija, Petra Macukata, Marka Pavišića. Kronološki gledano, prvi u nizu dalmatinskih štokavskih pisaca što ih je Maretić iskoristio u raspravi *Jezik dalmatinskih pisaca XVIII. vijeka*²⁶ jest Ivan Petar Marchi, rođeni čakavac Splićanin (s djelom: *Misli krstjanske ... istumačene u slovinski jezik*, Venecija 1704). Kad je tako, izlazi da Marchijevu opredjeljenju za ikavsku štokavštinu nisu postojali pravi književni uzori. On je pak (neko vrijeme i kao predsjednik) djelovao u splitskoj Akademiji

ilirskoj, koja je ustanovljena oko god. 1700.²⁷ Ta je akademija svojim prvorazrednim zadatkom smatrala kultiviranje i unapređivanje "slovinskog" jezika, o čemu govori upravo Marchi u navedenom djelu *Misli*:

"Ne nahodim da se može bolje uzgojiti i liplje urešiti ovi jezik s izvarsnimi načini od besidenja niti veće pruditi dušam virnikov i nevirnikov nego s pri-
nešenjem od dobrih i duhovnih knjig iz inih jezika u ovi naš slovinski.

Na tu plemenitu svarhu sastavila se jest u ovomu našem gradu (u kojemu najizvarsnije slovinske beside izgovaraju se) Akademia Illyrica ilitivam slovinska; ova po načinu mladjahnoga stabla, ako bude zalivana s pricinjenim znojem od ljudi umičnih i pomnjivih, podati će na svoje vrime mirisno i ugodno voće od kriposti."²⁸

Kao što se vidi, ikavska je štokavština kao književnojezični tip bila prihvaćena među književnim djelatnicima grada Splita od početka 18. st. Dakako, riječ je o nastojanju da se odabere ona varijanta većinskoga (štokavskog) narječja u koju bi se najlakše mogla uključiti matica ikavsko-čakavske tradicije hrvatske književnosti u Dalmaciji velikoga vremenskog raspona (od srednjovjekovlja do 18. st.). Stoga zapravo nije u 18. st. samo riječ o afirmaciji ikavske književne štokavštine u Makarskom primorju nego o procesu što je istovremeno zahvatio također tradicionalni čakavski književni centar koji je u prošlosti dao Marka Marulića. Značajna je u tom smislu izjava Luke Terzića u djelu *Pokripljenje umirućih*, tiskanome iste godine koje i Marchijeva knjiga (1704): "govorim u ovih knjigah po oni način, kako se govori u državi splitskoj".²⁹

4.

Za razliku od južne Hrvatske (gdje je otvorenu izjašnjavanje za štokavski književni jezik prethodio dug period iskorištavanja štokavizama u metričko-stilističke svrhe), književnojezični je razvoj u središnjoj Hrvatskoj otpočetak težio prema stvara-

nju hibridnoga književnog jezika koji bi kao ravnopravan sloj dijalekatskih sastavnica uključivao također štokavsku. Usporedo s hrvatskim protestantskim piscima (koji prvi jasno formuliraju zahtjev da radi opće razumljivosti valja u književnim tekstovima primjenjivati leksičke sinonime iz svih triju osnovnih narječja) u kulturnom krugu oko Nikole Zrinskoga Sigetskoga istu tendenciju pokazuju književnici Nikola Dešić i Ferenac Črnko. U Dešićevu se *Raju duše* stječu raznodijalekatski elementi, koji se očituju preuzimanjem tekstova s raznih strana (neki su od njih uzeti iz primorskih lekcionara, a drugi se iznova sastavljaju čakavsko-kajkavsko-štokavskom mješavinom). Dešićevu tendenciju najbolje odaju hibridni likovi kao što je čakavsko-štokavski: *vazeo*. U daljem razvoju te struje (koji će završiti zrelim razdobljem ozaljskoga kruga u 17. st.) štokavskoj će komponenti biti priznato dostojno mjesto u književnom jeziku trodijalekatske koncepcije: Ivan Belostenec uključit će u svoj rječnik i leksičke osobine tog narječja, a Fran Krsto Frankopan naslutit će kako je štokavsko narječje, već okušano u epskoj usmenoj poeziji, najprikladnije da u tako zamišljenu jeziku postane stilskim sredstvom za opisivanje junačkih djela. Nadovezujući se na ozaljski krug, Pavao Vitezović izreći će misao kako pri uzdizanju književnog jezika na viši izražajni stupanj valja iskoristiti sva narječja, među njima i štokavsko: "Zato nemojte se čuditi da negdi č(t)ete slovensku, negdi majdačku, negdi posavsku, negdi podravsku, negdi pako primorsku a negdi i krajnsku reč, budući i ja tako pisane našel, i to vse slovenski jeziki, od kojih vsakoga lipše se pristoji uzeti reči neg od tujega kogagoder, dijačkoga, nemškoga ali ugerskoga, posuđivati. Pače i s tim se diče jeziki čim se večkrat i drugačije jedna reč izreći more. I u tomu se vnoği razumni ljudi trude da odiče svojega naroda jezik, kako od drugih prositi ništar mu ne bi bilo potrebno."³⁰

5.

Na krajnjem se sjeveru Hrvatske od kraja 16. st. na temelju kajkavskog narječja stvarao književni jezik u koji su se otpočetak prihvaćale nekajkavske crte. Tako je za Vramca ustanovljeno da je, osobito u *Postilu*, unosio knjiške jezične osobine preuzete iz

starijih pisanih predložaka, a pri njegovu svjesnom nastojanju da "svoj jezik obogati osobinama drugih kajkavskih i nekajkavskih govora"³¹ prihvatio je i određen broj štokavizama. Slično je postupao i njegov suvremenik Pergošić. Već u 17. st. Juraj Habdelić (u predgovoru djelu *Zrcalo marijansko*, 1662) ističe da je u svojem jeziku ujedinio osobine "zagorske", "majdačke", "solarske" i "tukavske" te tako stvorio svoj "slovenski" književni jezik (kajkavske dijalekatske osnovice), koji je u bliskom suodnosu s "horvackim" književnojezičnim tipom (čakavske, odnosno štokavske osnovice), od kojeg se razlikuje tek zamjenama za jat i poluglase. Komediografu u drugoj polovici 18. st. ne taje da im je štokavsko narječje poznato i blisko. Tituš Brezovački, na primjer, u svoju komediju o Matijašu uvodi štokavska lica. Izvrstan je to primjer za pokazivanje kako ikavska štokavština znači Brezovačkome rezervni jezični izbor koji se kreće u očiglednoj amplitudi. Istina, kolkvijalna ikavska štokavština u govoru "detiča" u *Matijašu Grabančijašu dijaku* jezični je medij što valja da proizvede komički efekt; no promatrajući cjelokupan opus Brezovačkoga, treba spomenuti da je on štokavskom ikavštinom pisao i svečane, prigodne pjesme (*Uspominač prečasnoga upelavanja...*, *Pisma visokorođenomu gospodinu Juri Rožiću*), oko kojih je došlo do bitna nesporazuma. Branku Drechsleru (Vodniku) činilo se kako je "spjevao ... Brezovački dvije prigodnice u narječju štokavskom, povodeći se za narodnom pjesmom i za Kačićem, i to je prva ovakva pojava u kajkavskoj književnosti".³² Po ustaljenom običaju povijesti starije hrvatske književnosti, za Drechslerom se poveo Kombol (koji vidi da su obje prigodnice Brezovačkoga "pisane u štokavskim desetercima s očitim ugledanjem u narodnu pjesmu i Kačića, koji se u posljednjoj i spominje izrijekom"³³). Brezovački je pak, prema Georgijeviću - svoj *Uspominač* "ispjevao ... štokavskim ikavskim govorom".³⁴ Pažljivije zagledanje u dvije prigodnice Brezovačkoga otkrit će, naprotiv, da u njima nije primijenjen ikavsko-štokavski govor, nego kajkavski književni jezik koji je ikaviziran pod utjecajem Kačićevim (odnosno pod dojmom cjelokupne slavonske i dalmatinske književne produkcije 18. stoljeća). Da je tako, neka posvjedoči jedna od dviju spomenutih prigodnica Brezovačkoga:

Aj, divojko zmed sto divojaka!
kak si srićno došla za junaka,
za junaka od starog plimena,
drićnog srca, viteškog imena... 35

Istakli bismo tu tri vrste jezičnih pojava: a) kajkavske (*zmed, kak*); b) štokavsko(-ikavske) (*divojko*, gen. mn. *divojaka*); c) kajkavske nekorektno ikavizirane (*plimena* 'plemena', *drićnog* [= kajk. leksem: *drećen* 'vrijedan, jak']). Kao što je Kačić svojim hiperijekavizmima (npr.: *Mjelovan, vjetez, čekva* 'tikva' itd.) posvjedočivao da za njegov ikavsko-štokavski standard ijekavština znači višu stilsku razinu, tako je i Brezovački - u okviru svoje ekavske kajkavštine - ostavio svjedočanstvo da mu se ikavska štokavština (najbolje posvjedočena upravo pretjeranim ikavizmima) čini višim stilskim izborom, sposobnim da biranijim učini način izražavanja u pjesmama sročnim za osobito svečane zgode - u prigodnicama. Iako opsegom neznatne unutar opusa Brezovačkoga, njegove prigodnice dokazuju kako je u okviru kajkavskoga književnog jezika u praskozorje ilirizma sazrijevala spoznaja o štokavštini, koja ima sve kvalitete da uskoro postane osnovicom općega književnog jezika.

6.

I ovakvim se sažetim osvrtom na udio štokavskog narječja u jeziku hrvatske književnosti od renesanse do prosvjetiteljstva može, dakle, ustanoviti kako je štokavština jedino od naših narječja što je manjom ili većom količinom svojih jezičnih elemenata sudjelovalo pri oblikovanju svih književnojezičnih tipova koji su se u rečenom razdoblju javljali. Takvo je stanje u trostoljetnom rasponu od Marulića, Držića i Menčetića do Kačića i Relkovića doista uvelike pridonijelo da štokavsko narječje napokon postane jezikom cjelokupne hrvatske književnosti.

1 Akademik Petar Skok, *O stilu Marulićeve Judite*, Zbornik u proslavu petstoqodišnjice rođenja Marka Marulića 1450-1950, Djela JAZU, knj. 39, Zagreb MCML, str. 165-241; Dr. Mate Hraste, *Crtice o Marulićevoj čakavštini*, isti Zbornik, str. 243-277; Dr Aleksandar Mladenović, *Jezik Petra Hektorovića*, Matica srpska, Novi Sad 1968; Gojko S. Ružičić, *Jezik Petra Zoranića, zadarski dijalekat u početku XVI veka*, Biblioteka Južnoslovenskog filologa 2, Beograd 1930.

2 Franjo Poljanec, *Istorija srpskohrvatskoslovenačkog književnog jezika s pregledom naših dijalekata i istorijskom čitanom za više razrede srednjih škola*, IV, popravljeno izdanje, Zagreb 1936, str. 91.

3 Marin Franičević, *Razdoblje renesansne književnosti*, u knjizi: Marin Franičević - Franjo Švelec - Rafo Bogišić, *Od renesanse do prosvjetiteljstva*, Povijest hrvatske književnosti u sedam knjiga, Liber - Mladost, Zagreb 1974, str. 75. - U obzir ne uzimam Parožića (jer se sačuvalo premalo njegovih tekstova) i Barakovića (jer ne pripada renesansnom razdoblju hrvatske književnosti).

4 Franičević, *n. dj.*, str. 68.

5 Tekst tih djela v. u knjizi: *Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića*, Stari pisci hrvatski, knjiga šesta, JAZU, Zagreb 1874, str. 261-265 i 225-259.

6 SPH 6, str. 53.

7 Usp. Rafo Bogišić, *Mavro Vetranović i Petar Hektorović*, u knjizi: *Književne rasprave i eseji*, Čakavski sabor, Split 1979, str. 51-69.

8 Valja upozoriti da je Hektorovićeva poslanica Nalješkoviću načena u ijekaviziranom obliku; usp. Mladenović, *n. dj.*, str. 5.

9 Iako je to mišljenje prevladavalo, ipak se također isticalo kako su npr. Luciću "bili poznati Dubrovčani i Dubrovnik, koji nazivlje 'čast našega jezika'; ali pitanje je, je li se za njima povadjao" (Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knjiga I: XVI. stoljeće, Matica hrvatska, Zagreb 1902, str. 134).

10 Vinko Valčić, *Jerolim Vidulić najstariji hrvatski pjesnik Zadra*, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru, Zadar 1955, str. 81-92; Josip Vončina, *Zadarski dvanaesterci s kraja 15. stoljeća*, "Umjetnost riječi", god. XXI, Zagreb 1977, br. 1-3, str. 209-215.

11 Hanibal Lucić - Petar Hektorović, *Skladanja izvarsnih pisan razlicih - Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvarine*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 7, priredio: Marin Franičević, MH - Zora, Zagreb 1968, str. 250.

12 Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga I: Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, s uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagoljskoj književnosti, MH, Zagreb 1913, str. 116-117; Mihovil Kambol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog prepoda*, II izdanje, priredili Milan Ratković i Jakša Ravlić, MH, Zagreb 1961, str. 124-125.

13 SPH 6, str. 185.

14 Ništa o tome ne možemo zaključiti prema Lucićevoj pjesmi *U pohvalu grada Dubrovnika*, koja nije datirana; stoga nije u pravu Vinko Lozovina (*Dalmacija u hrvatskoj književnosti*, MH, Zagreb 1936) kada na temelju te pjesme zaključuje: "Dubrovački su književnici njegovi (tj. Lucićevi; nap. J. V.) veliki prijatelji: s njima dopisuju..." (str. 81).

15 V. Franičević, n. dj.

16 Marin Franičević, *Hanibal Lucić*, PSHK 7, str. 11.

17 Milivoj A. Petković, *Dubrovačke maskerate*, Posebna izdanja SAN, knj. CLXVI, Beograd 1950; Anton Kolendić, *Jeđupka i njen autor*, "Republika", god. XVIII, Zagreb 1962, br. 2-3, str. 79-93; br. 4, str. 155-162; br. 6-7, str. 253-260; Marin Franičević, *O autorstvu "Jeđupke" i o Mikši Pelegrinoviću*, "Kolo", god. I (CXXI), Zagreb 1963, br. 9, str. 483-495.

18 SPH 6, str. 53.

19 *Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća*, PSHK 5, priredio: Rafo Bogišić, MH - Zora, Zagreb 1968, str. 297.

20 Usp. Bartholomaeus Cassius, *Institutiones linguae illyricae*, nunc iterum edidit R. Olesch, Slavistische Forschungen herausgegeben von Reinhold Olesch, Band 21, Böhlau Verlag, Köln - Wien 1977.

21 *Zbornik proze XVI. i XVII. stoljeća*, PSHK 11, priredio: Jakša Ravlić, MH - Zora, Zagreb 1972, str. 207.

22 Jakov Mikalja, *Blago jezika slovinskoga*, predgovor, Loreto 1649.

23 Dr. T. Maretić, *Jezik dalmatinskih pisaca XVIII. vijeka*, drugi prilog istoričkoj gramatici našega jezika, Rad JAZU, knj. 209, Zagreb 1915, str. 173-240 i knj. 211, Zagreb 1916, str. 1-92; v. knj. 209, str. 174-175.

24 *Zbornik stihova XVII. stoljeća*, PSHK 10, priredio: Rafo Bogišić, MH - Zora, Zagreb 1967, str. 196, 222, 238.

- 25 Maretić, *n. dj.*, Rad JAZU 209, str. 175, bilj. 1.
- 26 Maretić, *n. dj.*, Rad JAZU 209, str. 176-177.
- 27 Dr Mirko Deanović, *Odrzi talijanske akademije "degli Arcadi" preko Jadrana*, Rad JAZU, knj. 248, Zagreb 1933, str. 1-98 i knj. 250, Zagreb 1935, str. 1-125; v. knj. 248, str. 11.
- 28 Citirano prema Deanoviću, *n. dj.*, str. 11; transkribirao J. V.
- 29 Maretić, *n. dj.*, knj. 209, str. 177.
- 30 Vitezović, predgovor *Kronici* (1696); v. Zrinski - Frankopan - Vitezović, *Izabrana djela*, PSHK 17, priredio: Josip Vončina, MH - Zora, Zagreb 1976, str. 433.
- 31 Zvonimir Junković, *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta*, dijakronijska rasprava, Rad JAZU, knj. 363, Zagreb 1972, str. 221.
- 32 Dr. Branko Drechsler, *Prilozi za povijest hrvatske književnosti*, Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 7, JAZU, Zagreb 1912, str. 110-135; v. str. 128.
- 33 Kombol, *n. dj.*, str. 406.
- 34 Krešimir Georgijević, *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, MH, Zagreb 1969, str. 289.
- 35 *Djela Tituša Brezovačkoga*, priredio Milan Ratković, Stari pisci hrvatski, knj. 29, JAZU, Zagreb 1951, str. 162.